

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้นำมาเป็นส่วนประกอบของการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งในปัจจุบัน ดังนี้

๔.๑ สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้พอจะสรุปให้เห็นถึงความหมายและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม ความหมายของการจัดการ สรุปแนวทางการจัดการของนักคิดนิเวศวิทยาตะวันตกต่อสิ่งแวดล้อมและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของชาวไทย แนวคิดทางพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกและของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม พอสรุปได้ดังนี้

๑ ลักษณะและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่เห็นได้ด้วยตาเปล่าและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่าทั้งที่ให้คุณและโทษ รวมเรียกว่า สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เพราะมนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าเมื่อใดสิ่งแวดล้อมมีความเปลี่ยนแปลงไปย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อมนุษย์ ด้วยลักษณะเช่นนี้มนุษย์จึงควรที่จะเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

๒. แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมทางศาสตร์สมัยใหม่และพระพุทธศาสนา

เนื่องจากการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญทำให้มีนักนิเวศวิทยาและผู้ทรงความรู้ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายและการจำกัดความเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม

การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ให้ได้อย่างยั่งยืนยาวนานตลอดไป และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติให้มากที่สุด ในการดำเนินกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งเราทุกคนต้องช่วยกันศึกษา หาความรู้ วิธีการนำมาใช้ปฏิบัติ เพราะการจัดการที่ไม่ดีพอ อาจจะทำให้เกิดปัญหาและผลเสียหายต่างๆ ติดตามมาอย่างมากมายได้

๒.๒ การจัดการระบบนิเวศของแนวคิดทางตะวันตก

มีแนวคิดที่ยึดเอามนุษย์เป็นจุดกลางของธรรมชาติ จึงทำให้ระบบนิเวศเป็นการนำมาเพื่อใช้ประโยชน์ให้กับมนุษย์ของเรา ซึ่งในจุดนี้จึงทำให้มนุษย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศหรือ

เข้ามามีบทบาทในการจัดการระบบนิเวศเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสียไป เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ทำลายระบบนิเวศทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลง

๒.๓ แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมในพระไตรปิฎก

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ โดยเฉพาะแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมที่เป็นป่าไม้ ในการพักอาศัยเพื่อการบำเพ็ญเพียร ในการปฏิบัติกิจทางการพัฒนาจิตใจ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการอาศัยอยู่ป่าเป็นหลัก

๒.๔ แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพอสรุปได้ว่า มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันทางการพึ่งพาอาศัยกันและกันเพื่อใช้เป็นที่ย่ำเพ็ญเพียรทางพระพุทธศาสนา และจะต้องพัฒนาจิตใจของตนให้มากกว่าเป็นสัตว์ธรรมดา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาได้ และมีหน้าที่ปฏิบัติกับสัตว์ พืช เสมอเหมือนว่าเป็นเพื่อร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ดังนั้นจึงต้องมีหลักธรรมประจำใจ คือ เมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย

๒.๕ สรุปแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมของศาสตร์สมัยใหม่และพระพุทธศาสนา

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อม พอสรุปให้เห็นว่าเป็นการเสนอแนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากมนุษย์เป็นตัวการในการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และเสนอหาวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่างๆในปัจจุบัน ทั้งลดความเห็นผิดที่เป็นโทษต่อสิ่งแวดล้อม จนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ในพอจะสรุปแนวคิดการจัดการระบบนิเวศคือ ทศนะแนวคิดของนักคิดนิเวศวิทยาชาวตะวันตก มีแนวคิดหลักคือการจัดการสิ่งแวดล้อมในยุคต้น โดยเชื่อว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของพระเจ้าที่ประทานให้แก่มนุษย์ เพราะเป็นการยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของธรรมชาติและทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมา ได้เห็นแล้วว่า การยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของธรรมชาติทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงปรับทัศนคติใหม่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเสนอแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมนั้น แนวคิดของนักนิเวศวิทยาชาวตะวันออก มีพระพุทธศาสนาและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา สรุปว่า แท้จริงแล้วสิ่งแวดล้อมมีความเอื้อเพื่อต่อระบบชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก ทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร และยารักษาโรคไปในตัว สำหรับการดำรงชีวิตของสิ่งทั้งหลาย ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มนุษย์สามารถนำพาและพัฒนาชีวิตโดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและอาศัยสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาชีวิตให้สูงสุดจนถึงความหลุดพ้นได้

๓. วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จากส่วนที่มาจากการศึกษาแนวคิดในบทที่ ๒ จึงได้นำมาวิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้

๓.๑ การใช้ระเบียบทางกฎหมายเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

การดำเนินงานของภาครัฐซึ่งเป็นภาคใหญ่ ซึ่งจะเกิดผลมากที่สุดหากการดำเนินงานเป็นไปตามกรอบแห่งการสร้างกรอบบังคับทางกฎหมาย เพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำเนินไป อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด มีวิธีการดำเนินงานอาจจะแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑. การป้องกันมิให้ล่าสัตว์ โดยการออกกฎหมายห้ามล่าสัตว์ป่าบางชนิดที่เหลือน้อย ห้ามล่าในบางฤดูที่มีการผสมพันธุ์ และห้ามล่าสัตว์ป่าในบางท้องที่ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ เป็นต้น โดยการส่งเจ้าหน้าที่อย่างพอเพียงไปควบคุมดูแลให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์ในเชิงปฏิบัติ ซึ่งถ้าหากดำเนินการเป็นผลสำเร็จแล้วจะทำให้ปริมาณสัตว์ป่าถูกล่าลดลง

๒. ควบคุมการค้าสัตว์ป่าและผลผลิตจากสัตว์ป่า เนื่องจากสินค้าที่เกิดจากสัตว์ป่าทั้งที่มีชีวิตและซากสัตว์ป่า เป็นสิ่งที่มีค่าและเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศมาก จึงมีการลักลอบนำสินค้าชนิดนี้ส่งออกต่างประเทศอยู่เสมอ จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการตั้งด่านตรวจค้นในเขตชายแดนและท่าอากาศยาน ในส่วนนี้จะลดปริมาณสัตว์ป่าถูกทำลายได้อีกเป็นจำนวนมาก

๓. การประชาสัมพันธ์ เป็นวิธีการสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือจากประชาชนทั่วไปให้ช่วยกันดูแลรักษา การประชาสัมพันธ์อาจจะกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ ทำแผ่นพับแจกจ่าย ออกรายการทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ การจัดนิทรรศการ และส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปชี้แจงกับประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสัตว์ป่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกัน ซึ่งได้สอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนาเรื่อง จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ของการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนคำว่า หน้าที่ หมายถึง กิจที่ควรทำ หรือกิจที่จะต้องทำ วงแห่งกิจการ เมื่อนำคำทั้งสองคำมารวมกันก็จะให้ความหมายว่า หน้าที่ทางจริยธรรม คือ หลักแห่งการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ที่ควรจะทำหรือจะต้องกระทำ เพราะเชื่อแน่ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น ก็เพื่อที่จะให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยคิดว่าหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นหน้าที่ทางจริยธรรมที่มนุษย์ทุกคนควรจะต้องปฏิบัติ

พระวินัยปิฎกว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับข้อห้ามสำหรับพระภิกษุที่เป็นทั้งข้อห้ามและข้อที่ให้กระทำ การที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติระเบียบต่างๆ ไว้ก็เพื่อทรงให้สาวกของพระองค์ได้อยู่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พืชพันธุ์ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร และสิ่งมีชีวิตสัตว์ป่า ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ดำรงตนอยู่ด้วยความอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียน และเอื้อเพื่อต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

อาจกล่าวได้ว่าถ้าหากรัฐบาลดำเนินการกวาดขันให้เจ้าหน้าที่ นำกฎหมายออกมาใช้อย่างจริงจังแล้วคาดว่าทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดจะสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนากำหนดชัดเจนแล้วว่า การล่วงละเมิดทางข้อปฏิบัติของพระสงฆ์สาวกนั้นก็มีความผิดเช่นกัน ดังนั้น ระเบียบ กติกา ข้อบังคับ สิกขาบท หลักในพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น รวมเรียกว่า ศีล นั้นเอง ถ้าหากเราทั้งหลายปฏิบัติโดยการดำเนินการตามหลักศีล มิให้ละเมิดเพื่อจะก่อความเดือดร้อนให้กับตนเอง ผู้อื่น และแม้แต่สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนยาวนาน

๓.๒ การจัดการศึกษาให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในส่วนต่างๆของโลก สมควรที่จะได้รับการดูแลรักษา ประเทศชาติจะมีความเจริญรุ่งเรือง และเกิดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ จำเป็นจะต้องรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดและเหมาะสม การที่มนุษย์ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดการ จะก่อให้เกิดผลดีต่อการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาตินั้นคือการจัดการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติให้กับประชาชนในทุกระดับ ทุกกลุ่ม ทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งการให้การศึกษาคควรที่จะเน้นเกี่ยวกับการทำให้เกิดทักษะ ความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้เกิดขึ้นเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไป ตลอดจนการเผยแพร่โดยอาศัยผ่านสื่อสารมวลชนในทุกแขนงสาขา ก็จะเป็นส่วนช่วยกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการเข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้บังเกิดผลดียิ่งขึ้น จะต้องอาศัยการให้การศึกษ

จากการส่งเสริมด้านการจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัยในสังคม เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นซึ่งจะต้องใช้รูปแบบและวิธีการต่างๆ เพื่อปลูกฝังและการสร้างจิตสำนึกและการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่ง ทศนิย เจนวิถีสุข ได้เสนอไว้ในงานบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ เรื่อง การฟื้นตัวจากวิกฤติสิ่งแวดล้อมตามมุมมองของพระพุทธศาสนา พอสรุปได้ว่า

๑. ใช้การสื่อสารแบบของการให้ความรู้ ผ่านการสื่อสารประเภทต่างๆโดยอาจนำแนวทางของการสื่อสารด้วยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ เพื่อให้เกิดการสื่อสารในชีวิตประจำวัน

๒. ดำเนินการโดยการอาศัยสื่อกิจกรรม ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง โดยหลอมรวมกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง จัดประเภทกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้รับสารที่มีวัยแตกต่างกัน โดยดำเนินการหลายระดับ เช่น ปัจเจกชน ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น

๓. ขยายผลให้กว้างโดยการสร้างขยายเครือข่ายอาศัยเทคโนโลยีสื่อสารไร้พรมแดน นั่นคือระบบอินเทอร์เน็ต ดังเช่น การดำเนินการด้านจิตอาสาต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนและระดับประเทศทั่วโลก สอดคล้องใน คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะการสอนให้ทุกคนรู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมแม้แต่สิ่งแวดล้อมก็ตาม

การสอนของพระพุทธเจ้ามีการสอนหลายวิธีการ ในที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมพระพุทธเจ้าได้กล่าวว่าสัพพังมีการเวียนว่ายตายเกิด ถือกำเนิดในชาติต่างๆ จนถือกำเนิดเป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย และการถือกำเนิดในแต่ละครั้งนั้นได้มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์หรือเกี่ยวพันโดยตรงกับสิ่งแวดล้อม รวมถึง สัตว์และต้นไม้ทั้งหลายในธรรมชาติอย่างชัดเจน เพราะเรื่องราวในชาตกส่วนใหญ่สนับสนุนการเคารพสิ่งมีชีวิต ทั้งมนุษย์ และสัตว์ หรือไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตที่เล็กแคไหนหรือมีความสำคัญแค่ไหนก็ตาม

จะเห็นได้ว่าการศึกษาให้ประชาชนในประเทศได้มีความรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะพัฒนาการจัดการระบบนิเวศให้คงอยู่อย่างมั่นคงตลอดไป เนื่องจากประชากรมีความรู้แล้วก็จะทำให้การจัดงานง่ายขึ้น ทั้งนี้ ก็ต้องด้วยการอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัย และเทคนิควิธีการหลายๆ ประการเพื่อให้การจัดการทรัพยากรเป็นไปได้ง่ายและสะดวก เพราะสิ่งแวดล้อมที่จะมีความสมบูรณ์ได้จะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าทุกวัยแม้แต่ในสาวของพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในพระสูตรที่เป็นนิทาน นั้นแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของธรรมชาติแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วย ป่าไม้ สัตว์ป่า เพื่อการเป็นอยู่ของพระโพธิสัตว์เจ้า ทำให้เราทราบว่าการที่พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม และธรรมชาติแวดล้อมก็เป็นปัจจัยให้เกิดจิตใจที่เป็นกุศล มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน จึงทำให้เกิดความเมตตากรุณาต่อกัน ความเปียดเบียนซึ่งกันและกันก็จะเกิดขึ้นยาก เพราะอาศัยซึ่งกันและกัน

๓.๓ การส่งเสริมจิตสำนึกแห่งการรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

การหลงตัวเองว่าเป็นสัตว์ประเสริฐนี้ จึงทำให้เกิดการทำร้ายสัตว์ที่ไม่ใช่เผ่าพันธุ์ของตนเองอย่างทารุณ หากไม่มีการยับยั้งชั่งใจ มนุษย์ก็จะกลายเป็นผู้ล่าที่ยิ่งใหญ่ที่รุกรานอิสรภาพของเผ่าพันธุ์อื่น เพราะการเอามนุษย์เป็นสำคัญ ซึ่งจะต้องเปลี่ยนทัศนคติใหม่ โดยการกำหนดเอาระบบนิเวศธรรมชาติเป็นตัวการสำคัญ ซึ่งก็จะทำให้มนุษย์ลดการเบียดเบียนต่อสัตว์ลงได้อย่างมากทีเดียว การดำเนินการในหลายวิธีการ และหลายๆ ขั้นตอนเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่หายไป และจะต้องแก้ปัญหาเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติเป็นองค์รวม หรือแบบบูรณาการ กล่าวคือ ต้องนำหลักธรรมไปแก้ไขปัญหามนุษย์เป็นหลัก ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภค พร้อมๆ กัน

จากความเข้าใจที่ว่ามนุษย์เป็นศูนย์เหนือธรรมชาติ จนทำให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไร้จิตสำนึก จนเกิดขอบเขต ฟุ่มเฟือยไม่เป็นไปตามหลัก และแนวทางของพระพุทธศาสนาอันเป็นทางสายกลาง มีความพอดี ความพอประมาณจนเป็นเหตุให้ความสำพันขาดหาย แท้ที่จริงพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในส่วนต่างๆ ของพระไตรปิฎก ย่อมมีเนื้อหาเรื่องราวความใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างโดดเด่นชัดเจนทั้งจากมนุษย์และสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตที่เล็กแค่นกหรือมีความสำคัญแค่นกก็ตาม ย่อมที่จะมีความสัมพันธ์กันเป็นระบบ ดังนั้นจึงจะต้องประยุกต์หลักพุทธศาสตร์แก้ไขมนุษย์และพัฒนามนุษย์ โดยวิธีการดังนี้

๑. การปรับเปลี่ยนทัศนคติในการจัดการสิ่งแวดล้อม

การปรับเปลี่ยนทัศนคติจะต้องสร้าง ปัญญา ให้เกิดขึ้น หมายถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจ การปรับเปลี่ยนปัญญาที่เห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) ให้เป็นปัญญาที่ดี อันเห็นชอบ ถูกต้อง ถูกถ้วนสมบูรณ์ จริยแท้ (สัมมาทิฐิ) เมื่อแก้ไขได้แล้ว ต้องพัฒนาปัญญาให้เป็นผู้รู้คิด รู้คุณค่า รู้กตัญญู และรู้เคารพ ใน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการสร้างจิตสำนึกที่ดีได้นั้นก็มาจากการปรับทัศนคติที่ไม่ดีให้เป็นทัศนคติที่ดี โดยการนำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการแก้ไขและพัฒนาการจัดการ

๒. การพัฒนาจิตใจเพื่อไปพร้อมกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

การมีพฤติกรรมที่ดีย่อมมาจากฐานของจิตใจที่ดี กล่าวคือ การมีจิตใจที่ดีต่อธรรมชาติมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีพฤติกรรมที่ดี เมื่อพฤติกรรมที่ดีทางกายได้ทำบ่อยเข้าก็จะส่งผลดีเข้าไปสู่จิตใจให้ดีขึ้นเรื่อยๆ เช่นกัน การนำหลักพรหมวิหาร ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจในการจัดการสิ่งแวดล้อม

๓. การจัดการด้านพฤติกรรมกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบัน มีการเสพ การบริโภคมากเกินไปเกินกว่าความต้องการขั้นพื้นฐานทางธรรมชาติ เพราะมีการเสพบริโภคเพื่อให้หายจากทุกขเวทนาทางกายแล้ว ยังมีการเสพบริโภคแบบสะสม เพื่อสนองต่อความโลภ ความอยากได้อย่างไม่รู้จักพอ พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้รู้จักสันโดษ ยินดี พอใจ มีความสุขในปัจจัยที่เลี้ยงชีวิตตนอย่างพอเหมาะพอควร เช่น ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องการสันโดษในปัจจัย ๔ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับการใช้สอย การบริโภคอย่างพอเหมาะพอควร ไม่เป็นผู้มีกามมาก ไม่สะสมจนเกินความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต เมื่อมีการใช้สอยการบริโภคปัจจัยสี่น้อยลงเท่าใด ก็จะรบกวนต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ทำลายทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง หากมนุษย์ทุกคนสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็จะเป็นการสร้างพฤติกรรมที่เคยชิน (พุทธจริต) ก็จะทำให้เป็นสังคมแห่งความสันโดษมีกน้อย ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมก็จะบรรเทาลงไปได้มากทันที

จากการ วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา พอสรุปได้ว่า

๑. การจัดการสิ่งแวดล้อมมีส่วนเกี่ยวข้องกันตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีข้อระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา และข้อปฏิบัติที่เหมือนกัน เช่น การใช้ระเบียบทางกฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับหลักของพระวินัยทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดชัดเจนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

๒. การจัดการด้านความรู้แก่ประชาชนเพื่อให้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้สอดคล้องตามหลักการทางพุทธศาสนาด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสุขและไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมให้รู้ถึงคุณค่าของแหล่งที่อยู่อาศัย มีความกตัญญูต่อสิ่งที่ตนเองได้ใช้ เป็นต้น

๓. การจัดการแบบการสร้างจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยการปรับทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อมและถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม และเมื่อสิ่งแวดล้อมมีความสมบูรณ์มนุษย์ก็สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความหลุดพ้นได้

๔.๒ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่น่าศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรม ในการจัดการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพฤติกรรมของมนุษย์
๒. ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโดยวิเคราะห์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
๓. ศึกษาวิเคราะห์หลักศีลธรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวมของการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน